

Nr 53

Konstitutionsutskottets utlåtande i anledning av motioner om grunderna för fastställande av antalet landstingsmän.

I de likalydande motionerna nr 46 i första kammaren av herr *Tistad m. fl.* samt nr 62 i andra kammaren av herrar *Antonsson* och *Werbros* hemställs, »att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om förslag till ändring av landstingslagen den 14 maj 1954 (nr 319), varigenom föreskrives att, då beslut om indelning av landstingskommun i valkretsar och fastställande av det antal landstingsmän som skall utses i varje valkrets enligt landstingslagen skall ske med hänsynstagande till folkmängden, beslutet skall grundas på befolkningstalen vid ingången av året före det då allmänna landstingsval förrättas eller, i fall som avses i 15 § andra stycket och 16 § tredje stycket i lagen, senast förrättades». — Texten är tryckt i *första* kammaren.

Gällande bestämmelser

För val av landstingsmän skall landstingskommun enligt 10 § landstingslagen (förkortad LL) delas in i valkretsar. Enligt 13 § första stycket bestämer landstinget indelningen och det antal landstingsmän som skall utses för varje krets. Därvid skall landstinget iaktta bestämmelserna i 10—12 §§. Enligt dessa skall för varje valkrets utses en landstingsman och därutöver en landstingsman för varje påbörjat tal av 5 000 invånare. Valbarhet är inte inskränkt inom valkrets. Valkrets skall omfatta en eller flera primärkommuner, dvs. gräns för valkrets skall alltid följa kommungräns. Valkretsindelningen skall med vissa undantag göras så, att minst sju landstingsmän kommer att utses för varje valkrets. Invånarantalet i valkrets måste alltså i allmänhet överstiga 25 000. Stad med mer än 20 000 invånare bildar dock egen valkrets, om det inte föreligger särskilda skäl att lägga samman staden med en eller flera kommuner till en valkrets. Valkrets måste alltid ha mer än 15 000 invånare. Två eller flera kommuner kan tillsammans utgöra en valkrets endast om högst 13 landstingsmän kommer att utses för kretsen, dvs. om det sammanlagda invånarantalet uppgår till högst 60 000. Från denna bestämmelse kan göras avvikelse om särskilda skäl föreligger.

På landsbygden skall valkretsindelningen göras efter domsaga eller tingslag, om det är lämpligt. Frånsett det fall att två eller flera städer bildar egen valkrets skall valkrets om möjligt utformas så att den bildar ett sammanhängande område.

Enligt 14 § LL äger landstinget på förslag av länsstyrelsen eller efter dess yttrande jämka beslut om valkretsindelning och om antalet landstingsmän, om det med hänsyn till bestämmelserna i 10—12 §§ påkallas av att de förhållanden som legat till grund för beslutet har blivit ändrade eller om det anses nödvändigt av annan anledning. Sådan jämkning skall enligt 14 § beslutas vid landstingsmöte före oktober månads utgång året innan val av landstingsmän äger rum eller, om Kungl. Maj:t förordnar det, före utgången av maj månad valåret. En vanlig anledning till jämningsbeslut är att den primärkommunala indelningen ändras. Sådan ändring träder i kraft vid början av kalenderår och skall beslutas före utgången av april månad året före ikraftträdandet.

Om jämningsbeslut och nyval på grund av ändring i den landstingskommunala indelningen finns särskilda bestämmelser i 15—17 §§ LL. Jämkningsbeslut av valkretsindelningen skall alltid ske om beslut fattats som föranleder antingen att landstingskommunen utvidgas (15 § första stycket) eller att del av en eller flera valkretsar avskiljes därifrån (16 § andra stycket). Sådan jämkning sker — på förslag av länsstyrelsen eller efter dess yttrande — vid landstingsmöte före oktober månads utgång eller före annan tidpunkt som Kungl. Maj:t föreskriver. Om förhållandena föranleder därtill må Kungl. Maj:t förordna om nyval inom den eller de valkretsar, som berörts av jämkningen (15 § andra stycket och 16 § tredje stycket). Sådant val skall äga rum året innan utvidgningen eller avskiljandet sker och enligt 17 § första stycket avse tiden fr. o. m. den 1 januari året efter valet till utgången av eljest löpande valperiod. Här ifrågavarande jämningsbeslut kan sålunda fattas även andra år än år för allmänna landstingsval eller året dessförinnan.

Enligt 13 § andra stycket LL skall landstings beslut i fråga om valkretsindelning underställas Kungl. Maj:t.

Jämkningsbestämmelsernas bakgrund

Enligt 1924 års landstingslag i dess lydelse före 1939 måste jämningsbeslut, varom bestämmelse nu ges i 14 § LL, fattas året före valåret. De senast offentliggjorda officiella folkmängdssiffrorna torde ha avsetts skola ligga till grund för beslut i dessa frågor (jfr C. A. Reuterskiöld Sveriges grundlagar, Bihang, 1926, s. 822, och Regeringsrättens årsbok 1934 S 199). Efter ändring 1938 (KU nr 6, rskr. nr 104) — som tillkom på riksdagens initiativ i anledning av en motion — kunde jämningsbeslut fattas före utgången av april månad valåret. Konstitutionsutskottet anförde i sitt utlåtande, att Kungl. Maj:t borde få möjlighet att förordna om möte med landstinget för nytt beslut i jämningsfrågan när särskilda skäl föreligger, såsom när ett av landstinget underställt beslut inte godkänts av Kungl. Maj:t

och landstinget inte hinner sammanträda året före valet för nytt beslut. Sådant möte borde dock inte hållas senare än i april månad valåret. Utskottet ansåg denna begränsning i tiden lämplig med hänsyn till att den skulle medföra, att landstingen automatiskt skulle komma att lägga befolkningstalen vid ingången av året före valåret till grund för sina beslut, vare sig dessa meddelades under valåret eller året innan. Då publicerades nämligen befolkningsstatistiken vanligen först under maj månad; numera sker detta redan i mars månad.

Bestämmelsen överfördes oförändrad till LL.

Efter ändring av 14 § LL (SFS 1966:36), som trätt i kraft den 1 april 1966, kan jämningsbeslut fattas även under maj månad valåret. Ändringsförslaget tillkom på initiativ av kammarkollegium i skrivelse till Kungl. Maj:t. I propositionen (nr 18) anförde föredraganden, statsrådet Lundkvist, bl. a.:

Jag vill framhålla att förslaget inte i och för sig innebär något ståndpunktstagande i frågan om vilka befolkningstal som skall ligga till grund för jämningsbeslut som meddelas under ett år då landstingsmannaval äger rum. Med hänsyn till det uttalande vid 1938 års lagändring som jag har redogjort för i det föregående förutsätter jag att befolkningstalen vid ingången av året före valåret har lagts till grund för jämningsbeslut under valåret även sedan den årliga officiella befolkningsstatistiken började publiceras så tidigt att den var tillgänglig vid jämningsbeslutet. Enligt min mening bör samma befolkningstal även framdeles läggas till grund för jämningsbeslutet, vare sig beslutet meddelas året före valåret eller under valåret. Jag anser därför att samma ordning som hittills bör tillämpas även i fortsättningen.

Sådana jämningsbeslut, som nu regleras av 15 och 16 §§ LL, skulle enligt 1924 års landstingslag fattas vid lagtima landsting närmast efter det indelningsändring ägt rum. De nuvarande reglerna i LL tillkom i syfte att möjliggöra ett snabbare vidtagande av erforderliga jämningsbeslut.

I detta sammanhang må även hänvisas till Regeringsrättens årsbok 1966, ref. 39.

Aktuellt regeringsavgörande

Frågan om vilket års befolkningstal som skall ligga till grund för jämningsbeslut enligt 14 § LL har aktualiserats i bl. a. ett genom Kungl. Maj:ts beslut den 6 maj 1966 (inrikesdepartementet nr 20) avgjort ärende. Omständigheterna var i korthet följande:

Länsstyrelsen i Jämtlands län meddelade den 24 mars 1966 landstinget i länet att folkmängden inom Jämtlands östra domsagas valkrets den 1 januari 1966 utgjorde 29 885 personer. Antalet landstingsmän i valkretsen utgjorde åtta och borde enligt länsstyrelsen minskas med en. Folkmängden i valkretsen den 1 januari 1965 utgjorde 30 396 personer. Landstingets för-

valtningsutskott hemställde med anledning av länsstyrelsens meddelande hos Kungl. Maj:t om förordnande om landstingsmöte för jämkning i antalet landstingsmän i valkretsen. I beslutet fann Kungl. Maj:t emellertid inte skäl bifalla framställningen.

Tillkallade sakkunniga

Sedan förevarande motioner väcktes har chefen för kommunikationsdepartementet, jämlikt regeringens bemyndigande den 15 juni 1967, tillkallat fem sakkunniga för utredning av frågan om ändrade regler för bestämmandet av antalet landstingsmän, landstingskommuns indelning i valkretsar och valsysteem för kommunalvalen. I direktiven (se P. o. I. T. den 6 oktober 1967) erinrar föredragande statsrådet om att pågående befolkningsomflyttning bl. a. innebär, att vissa landstingskommuners invånartal ökar mycket kraftigt och att det därför satts i fråga om det i längden kan undvaras regler om begränsning av det antal landstingsmän som får utses. De sakkunniga skall utreda denna fråga. Detta skall ske i samråd med bl. a. den sakkunnige, som den 7 april 1967 tillkallats för att framlägga förslag till författningsbestämmelser för ett för Stockholms stad och län gemensamt s. k. storlandsting. Regleras det högsta antal landstingsmän som får utses, måste — sägs det vidare i direktiven — nuvarande regler för bestämmandet av antalet mandat per valkrets ändras och reglerna för valkretsindelningen ses över. Även dessa frågor skall utredas av de sakkunniga, som också har anförtrots vissa frågor om valsysteem för kommunalval.

Motionerna

Motionärerna erinrar om att LL inte innehåller någon föreskrift om den tidpunkt till vilken de för valkretsindelning och fastställande av antalet landstingsmän grundläggande befolkningstalen skall hänföra sig. Landstingen torde därför, uttalar motionärerna, vid fattande av beslut i dessa frågor ha att utgå från senast publicerade officiella befolkningssiffror. Som regel kan endast befolkningstalen den 1 januari året före valåret komma i fråga. När jämkningsbeslut fattas under valåret kan emellertid de officiella befolkningssiffrorna för den 1 januari samma år redan vara publicerade. Motionärerna anser det angeläget att samma grunder i detta hänseende iaktas inom hela landstingskommunen. Beslut om valkretsindelning och antalet landstingsmän bör därför, enligt motionärerna, alltid bygga på befolkningssiffrorna vid ingången av året innan allmänna landstingsval förrättas. Föreskrift av sådan innebörd bör — uttalar motionärerna — finnas i LL.

Utskottet

Förevarande motioner åsyftar att det genom uttrycklig lagbestämmelse skall fastslås att beslut om indelning av landstingskommun i valkretsar och antalet landstingsmän alltid skall bygga på befolkningssiffrorna vid ingången av året före det allmänna landstingsval förrättas. Frågan om ändrade regler för bestämmandet av antalet landstingsmän och landstingskommuns indelning i valkretsar är emellertid numera föremål för utredning. Det kan förutsättas, att den i motionerna upptagna frågan kommer att upptas till övervägande i detta sammanhang. Med hänsyn härtill finner utskottet ej skäl till någon riksdagens åtgärd i anledning av motionerna.

Utskottet hemställer sålunda,

att motionerna I: 46 och II: 62 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 31 oktober 1967

På konstitutionsutskottets vägnar:

GEORG PETTERSSON

Närvarande:

från första kammaren: herrar Georg Pettersson, Damström, Erik Olsson, Dahlberg*, fröken Stenberg, herrar Tistad, Svenungsson och Dahlén; samt

från andra kammaren: herrar Adamsson, Nilsson i Östersund, fru Thunvall, herrar Johansson i Trollhättan, Larsson i Luttra, Andersson i Billingsfors, Werbro, Norrby, Gustafsson i Stenkyrka och Werner.

* Ej närvarande vid justeringen.